

Végül a fogyatékosok harmadik csoportja már nem a megközeletés, a feldolgozás módjával, hanem Bosnyák meglátásainak egyedi hiányosságaival áll kapcsolatban. Erről volna mit mondanunk, de helyszükben csak néhány megjegyzésre szorítkozunk. Vidékiesség a lukácsi életművet úgy elintézni, mint ha egy-egy téves tétele, felfogása miatt a sinkói elméletet a lukácsi fölé helyezhetnénk, ami persze nem jelent kritikátlanlanságot Lukáccsal szemben, de csak akkor, ha Sinkót is ilyen kritikus szemmel nézzük. Ma már Jugoszláviában, a jugoszláv filozófia vívmányainak birtokában megengedhetetlen néhány marxí tétel olyan leegyszerűsítése, ahogy azt Bosnyák teszi. Sinkó valóban elsősorban a Magyar Tanácsköztársasághoz és a magyar szellemi-irodalmi élethez kap-

csolódik, de a gazdag sinkói egyéniség megmutatkozásának, megnyilatkozásának, a művek formába öntésének legeredményesebb része sikkad el, ha nem illesztjük a jugoszláv szellemi életbe, nem abból a szemszögből vizsgáljuk őket, hogy legtermékenyebbek és legtermékenyítőbbek éppen akkor voltak, amikor a mozgalmas élet során kialakult sinkói egyéniség és sinkói felfogások hatással lehettek a sztálini dogmatizmus — köztük a szocialista realizmushoz kapcsolódó dogmák — jugoszláviai leküzdésére stb.

Talán még ez is az eléggé tragikus sinkói életút kiegészítéséhez tartozik: tőlünk eddig csak ilyen kötetet kapott, és ezt is nagy eredménynek kell elfogadnunk, mert legalább foglalkozunk vele, mert tanúsítjuk, nem maradt nyom nélkül, hogy itt élt közöttünk.

BÁLINT ISTVÁN

EGY SZELLEMI TALAJ FELFEDEZÉSE

SINKÓ ERVIN: *Don Quijote útjai*.
Kriterion, Bukarest, 1975.

Mindig izgalmas feladatot jelentett, s még fokozottabban jelent ma is egy életművével maga mögött nagy visszhangot keltett író, gondolkodó, nevelő indulási éveinek feltárása. Hát ha még két forradalom is elzúgott felette, s mindkettőben benne élt. Jóllehet Sinkó Ervin itt született a mi égboltunk alatt, Apatinban, utána a szabadkai gimnáziumban végezte középiskoláit: ebben a környezetben ért meg, életútjáról tudunk, de épp azokat az éveket ismerjük legkevésbé, amelyek a fiatal krisztianus író új korszakának beköszöntését jelzik. Sinkó Ervin vergődésekkel teli, küzdelmes utat tett meg az 1918-as forra-

dalomtól, a forradalom leveretésétől kezdve az emigráción keresztül a második világháború után megjelent alkotásaiig. Ennek a kanyargós útnak sok hazai olvasó előtt ismeretlen szakaszait tárja fel a bukaresti Kriterion kiadásában megjelent *Don Quijote útjai* című, tanulmányokat, elbeszéléseket, bírálatokat tartalmazó kötet, amely Sinkó Ervin 1926-ban és 1927-ben írt munkáit helyezi az olvasó asztalára.

Sinkó Ervin esztendőkön át tartó kapcsolatát a kolozsvári Korunk szerkesztőségével Méliusz József tárta fel először hitelesen az 1969-ben megjelent *Az új hagyományért* című kö-

teében. Mélyen fájlalta, hogy ezek a közvetlen kapcsolatok a felszabadulás után nem épülhettek ki újra; évek futottak el anélkül, hogy a romániai magyar olvasó megismerkedhetett volna Sinkó Ervin új műveivel. De még azokkal a tanulmányokkal sem ismerkedhetett meg, amelyek még a húszas években a Korunk hasábjain láttak napvilágot.

Most végre arról szólhatunk (de közülünk hányan nem olvashatják már!), hogy Csehi Gyula és Mikó Imre szerkesztésében végre megjelent az ismeretlen esszéit, tanulmányait, elbeszéléseit, jegyzeteit tartalmazó könyv. Bretter György sok kutatást követelő gondos munkájáról tesz tanúbizonyságot a jól megkomponált és a legkisebb részletekre is kiterjedő jegyzetekkel ellátott kötet, amely az első ilyen kiadvány Sinkó irodalmi hagyatékáról, s ha „dióhéjban” is, nem csupán egy visszpillantást, hanem tárgyszeretekkel a birtokában arcképet is ad az íróról.

Bretter György bevezető tanulmánya komoly igényű, a tárgyilagosság egyikük közlési formája helyett a mélyrétegekig hatoló munka, amelyet — ha nem is érthetünk egyet értékelésének minden tételével — érdekes lenne teljes egészében közölni. Irodalomtörténeti hitele van.

Amint Sinkó maga is megírta: nagyon fiatalon került bele az 1918-as forradalomba, fiatalon érte meg a forradalom leveretését, és mint emigráns a közösség nélküli világ hontalanja lett. Ahogy ő maga mondta: nagyon keserű volt ez a kenyér, de „...egyébként tudta, hogy a közösség nélküli társadalomban az absztrakt individuum csak társadalmi harcaiban, az elnyomás elleni lázadásban képviselheti egy olyan világ lehetőségét, amelyben a konkrét individuum nem pusztán kiszolgáltatott lény, hanem önmagáért való szubjektivitás is. Novelláiban és nagy regényében, az *Optimistákban* az absztrakt individuum arckereső lázadását látjuk.”

A bevezető egy másik oldalán — elég meglepően merész parallellával — a következő mondatokat olvashatjuk:

„Mikor már végleg fegyelmezni tudta túlbuzgó lírai vénáját (miután végleg szakított a krisztianus versekkel), novellákat, majd regényt ír. Úgy tűnik, mindennél fontosabbnak kép-

zelte írói mivoltát... *Pedig gondolkodó volt, aki Lukács György mellett a legkövetkezetesebben gondolta végig a forradalom és az etika viszonyát.*” (Kiemelés tőlem. L. E.)

Aztán:

„Van abban valami nagyszerű, ahogy a húszas évek második felére már levetette magáról az illúziókat, és elemezni kezdi korát, meg tapasztalatait. S csak a tanulmányokban meg a recenziókban...”

A kötetben közölt régi tanulmányai erről vallanak nekünk. Nem véletlen, hogy az *Egzisztencia és a látzat* című esszéje a *Jegyzetek Dosztojevszkij megértéséhez* alcímet viseli. Szókratész és Platon filozófiájából indul ki az isten keresésével az emberben. „Az esztétika panteisztikus, az esztétika szférájában minden isteni, mert a szépség és az isteni ott egy. És ezért nincs a szubjektív egzisztencia számára nagyobb kísértés, mint ez a Paradicsom.”... Innen, a „véggig gondolt szókratészi élelförmából nézve” jut el addig, hogy „... az objektív alkotás csak kibívó a személyes megvalósulás alól...” Valamivel odább ismét szól az esztétika panteisztikus szférájáról Dosztojevszkij *Karamazov testvérek* című regényéből Zoszimát és Aljosát idézve, mert bennük ez a traum él, s eljut Ivan Karamazovig, „... aki ott Európáról úgy beszél, hogy az embernek hideg fut végig a hátán”... Itt Ivan Karamazov Nagy inkvizitoráról nem beszél, akinek dörgése alatt hasadozik az esztétika panteisztikus szférája, hanem inkább Zoszimát idézi, aki tragikus rokonságban van a főinkvizitorral... De Dosztojevszkijről szóló tanulmányát ezzel a mondattal zárja: „A műalkotás önála nem ejt illúzióba; neki minden nagy regénye kérdőjellel végződik, és a végső konklúzió mindig az egzisztens szubjektum, az olvasó dolga marad.”

Ha tovább lapozzuk ezt a kis tanulmánykötetet, nem egy írás a fennebb említett „vergődésekkel teli” útra emlékeztet bennünket a húszas évek kilátástalanságában bolyongva. Előkerült hát a *Middlesex és utópia* című tanulmány alapgondolata, amely voltaképpen kísérellet a destrukció fogalmának értelmezésére, kiindulva Macaulay múlt századbeli történetíró idézetéből, hogy „Egy hold föld

Middlesexben többet ér, mint egy hercegség Utópiában." Ebben az útvesztőben kiutat keresve megint Dosztojevszkijhez kanyarodik vissza, aki "...kitudja a világból a gonoszt mindenütt, ott is, ahol tombol az aljasság, megtalálja a jóságot" és — utána a drasztikusan elébe toppanó „vagy-vagy”-ra kimondja: „Ez a Krisztuson is túlszaladt lélek a mai kor (1927-et írtak) Utópiájának destruktív hordozója, melynek eredménye: a minden ő bizonyosságában megrendülő Middlesex” — vagy az egyholdas vigasztalás.

Szeggesztív erejű tanulmánya a *Don Quijote útjai*. A hidalgóé, a kóbor lovagé, aki útközben kitalál „nemeset, szépet, erkölcsöset”. „Don Quijote a vergődő, meddő, tragikusan elszigetelt, a társadalomból kiközösí-

tett ember szimbóluma. És közben csinálta a történelmet...”

Mert...

„...minden szellemi alkotás egy individuális öntudat üzenete a többi öntudatok felé: szóból, képből, kőből, hangból megint emberré, lélekké akar-nak válni, újra életté, életelemmé. Sorsuk minden egyes individuum öntudatában újra és újra eldől.”

Idézhetnénk tovább a gondolkodó Sinkó sorait, de úgy érezzük, a bennünk égő kérdésre nem is egy-két mondatából megkaptuk az őszinte, emberi választ. Ebből a könyvből az arckereső képe néz felénk. Ez volt Sinkó Ervin indulásának éveiben a „csodálatos illúzió története”, amelyből hűszesztendei küzdelem, sóvárgás, vágyakozás után a felszabadult világba lépett.

LÉVAY ENDRE